MÂ'ÛN

﴿١٠٧﴾ سُورَةُ الْمَاعُونِ

Bu Mâun Sûresine « اَرَاَيْتَ » Sûresi, « دِينْ » Sûresi dahi denilir, cumhur kavlinde Mekkîdir. Dürri mensûrda mezkûr olduğu üzere İbni Abbastan ve İbni Zübeyrden de İbni Merdûye öyle tahric eylemiştir. Lâkin Bahirde İbni Abbas ve Katâde kavlinde medenî olduğu söylenmiş, Dahhâkten de böyle nakl edilmiştir. Âlûsînin nakline göre müfessir Hibetullahı darîr «yarısı Mekkede As İbni Vâil, yarısı da Medînede Münafık Abdullah İbni Übeyy sebebiyle nâzil oldu» diye de bir kavil söylemiştir. Mâun, zekât ma'nasına da geldiğine ve zekât Medînede farz kılınmış olduğuna göre bu Sûrenin temamen veya kısmen Medenî olması dahi melhuz ise de Mekkî Sûrelerde de mutlak zekâta dair âyetlerin bulunduğu ve Mekkede zekât tafsîlen farz kılınmamış ise de icmalen tergîb ve teşvîk yapılmış olduğu inkâr olunamıyacağı, kezâlik Münafıklar Medînede olmuş olmakla beraber Mekkede henüz islâmın intişar etmemiş bulunduğu azlık içinde de riya ve nifak yapanların bulunabilmesi dahi müsteb'ad olmıyacağı cihetle cümhûrun dediği gibi meşhûru üzere Sûrenin temamen Mekkî olması elbette daha doğrudur.

Âyetleri - Irakîde yedi, bakîsinde altıdır, Fark « لِلْمُصَلِّينَ » dedir.

Fasılası - ن ۰ م harfleridir.

Sh:»6163

Bundan evvel de işaret olunduğu üzere Fîl Sûresiyle, Kureyş Sûresinin âhiri Vettîni Sûresinde « وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِۙ » âyetindeki emniyyeti bir iyzah ve ıhtar olduğu gibi dînin ve ibadetin ruh ve ehemmiyyetini tanıtmak üzere dinsizlerle mürâ'îlerin, Münafıkların huylarını birer numune ile göstererek hulâsa eden bir Sûre dahi Kureyş Sûresindeki « فَلْيَعْبُدُوا » emrini tanımıyanların ba's-ü cezaya inanmıyanların halinden tutarak evvelki Sûreleri de düşündürmek üzere ta Vettîni Sûresindeki « فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِۜ » âyetini ıhtar eyliyen bir âyet ile başlamıştır ki bu ıhtarın hasılı: bak! Dîni tekzib edenler insanın yaratıldığı «ahseni takvîm» den ne kadar aşağı düşüyorlar? Gör anla da dînin ve ruh ve kıymetini bil demek olur.

MÂUN - Lügat ve tafsirlerin beyanına göre zekâta, atıyye ve ihsana ve az, çok menfeati bulunan her hangi bir şey'e, ve konu komşu arasında âriyet olarak verilip alınmak şanından olan, çanak çömlek, kap kacak, sufra, balta kürek ve daha böyle ev metaı ve alât ve edevâta dair yardımlık şeylere ve kimseden kıskanılmaz olan mübtezel şeylere ıtlak olunur şümûllü bir kelimedir. Bunun aslında, iştikakında ıhtilâf edilmiş, Kutrub gibi ba'zıları az bir şey' ma'nasına « معن » den fâ'ul vezninde olduğunu söylemiştir ki «ma'n» «mâlehu ma'netün» denilirki onun birazcık bile bir şeyi yok, demektir. Bu bizim türkçemizde onun bir kıymığı bile yok, yâhud bir zırnığı bile yok ta'birimize benzer, bu surette mîmi, aslîdir, Kamusta bu esas üzere almıştır. Ba'zıları da aslı iane ve yardım demek olan «me'unet» dir. Elif «ha» dan ıvazdır demişler, bu surette mîm, zâiddir, aslı mekrüm gibi mef'ul vezninde iken elifin de ziyadesiyle «ma'ful» veznini almıştır. Diğer ba'zıları da iane ma'nasına avn den ismi mef'ul olup aslı ma'vun iken aynülfi'li fâülfi'li yerine geçirilerek mev'un yapılıp vav, elife kalb olunarak mâun denilmiş olduğuna kail olmuşlardır. Şu halde bu üç veche göre

mâ'un esasında azçok menfeati olan bir cıymık şey, yâhud yardım veya yardımlık demek gibi olarak

zikolunan ma'nalarda kullanılmıştır. Bu Sûrede Hazreti Alîden, ve oğlu Muhammed ibin Hanefiyyeden, ve İbni Abbastan ve İbni Ömerden ve Zeyd ibni Eslemden ve Dahhâk ve Ikrimeden rivayeten zekât ma'nasına tefsir edilmiş, Ra'înin şu beytinde de bu ma'naya kullanılmıştır:

عرب نرى للّه من اموالنا حق الزكاة هنزلا تنزيلا

قوم على الاسلام لما يمنعوا ما عونهم و يضيعون التهليلا

Diğer bir çokları da İbni Mes'uddan, çanak çömlek gibi nâsın âriyet alıp verir olduğu kıskanılmaz, cüz'î şey ma'nasiyle tefsir eylemişlerdir. Sûrenin ismi de olmak hasebiyle aynen muhafaza etmek daha muvafık olursa da biraz bir mefhum anlaşılabilmek için mealde yardımlık diye terceme ederek iki ma'naya da işaret eylemeği daha fâideli gördük.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اَرَاَيْتَ الَّذِى يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿٢﴾ فَذٰلِكَ الَّذِى يَدُعُّ

الْيَتِيمَ ﴿٣﴾ وَلَايَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٤﴾ فَوَيْلٌ
لِلْمُصَلِّينَ ﴿٥﴾ اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ
هُمْ يُرَآؤُنَ ﴿٧﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴿﴾

Meali Şerifi

Gördün mü o dîni tekzib edeni? 1 O dur ki işte iter yetîmi 2 Ve kayırmaz doyurmak üzere miskîni 3 Fakat veyl o namaz kılanlara ki 4 Namazlarından yanılmaktadırlar 5 Onlar ki müraîlik ederler 6 Ve yardımlığı sakınır (zekâtı vermezler) 7

1. ﴿اَرَاَيْتَ﴾ gördün mü? - Hıtab yine Resulullaha ve dolayısiyle umumen hıtaba kabiliyyeti olanların her birinedir. İstifham, teaccüb suretiyle ıhzar içindir. Âlemde açlık ve tokluk, ve havf-ü emniyyet gibi yekdiğerini ta'kıb etmekte olan acı ve tatlı halleri görüp duran ve iylâf ve itilâf ile teavün ve cemiyyet içinde yaşamak ihtiyacında bulunan insanlar içinde Hak tealânın ceza ve mükâfatını inkâr edenlerin, dîne

inanmıyanların bulunması teaccüb edilecek bir şey olduğuna tenbih ederek onların haleti ruhiyyeleriyle hüviyyetlerini tanıtmak ve öylelerin huylarındaki düşgünlüklerden mü'minleri sakındırmak için nazarı dikkati celbdir. Ya'ni ya Muhammed! Kureyş içinde küfr edenlerin neler yaptıklarını görerek anladın, tanıdın a: ﴿الَّذِى يُكَذِّبُ بِالدِّينِ﴾ o dîni tekzib edeni-

Burada da dîn en mutlak, ve en esaslı mefhumu olan ceza manâsınadır. (Vettîni ye, bak) ya'ni insanların yaptıkları iyilik veya kötülük mukabilinde Hak tealânın iyiliğe güzel sevab ile mükâfat ve kötülüğe kötü ıtab ile mücazat edeceğini, ta'biri âharle herkesin bir gün olup da « فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ » mısdakınca ettiklerini bulmaları Allah tealânın inanılması, inkıyad ve teslim olunup mucebince amel edilmesi lâzım gelen muhakkak bir hukmü, bir Hak dîni olduğunu tasdîk etmeyip de dînin aslı yoktur, o yalandır der, cezaya inanmaz olan kimseyi gördün a... Mukatilden bunun Âs İbni vâili Sehmî hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiş ki Kıyameti inkâr eder çirkin işler yaparmış.

Süddîden Velîd İbni Mugîre hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiş, Maverdî de Ebu Cehil hakkında nâzil olduğuna nakl eylemiş, Ve Rivayet olunmuştur ki: Ebu Cehil bir yetîmin vasîsi bulunuyordu. Bir gün o yetim

çırıl çıplak ona gelmiş, kendi malından bir şey istemişti.

Sh:»6166

Ebu Cehil onu itivermiş ve aldırmamış idi. Kureyşin ekâbiri de çocuğa Muhammede git de sana şefaat ediversin demişler, istihzâ etmek istemişler, yetîm onların maksadlarını bilmediği için Resulullaha gelip iltimas etmesini istemişti. Aleyhissalâtü vesselâm hiç bir muhtacı redd etmek âdeti olmadığı için kalkmış, onunla beraber Ebu Cehlin yanına gitmişti, Ebu Cehil buyurun diyip merhaba etmiş, ve yetîmin malını vermişti. Kureyş bunun üzerine Ebu Cehle serzeniş etmişler, sen de sapıttın Muhammed gibi Sâbîleştin demişler, hayır demiş: sapıtmadım ve lâkin onun sağında solunda birer harbe gördüm vermezsem vuracak diye korktum. İbni Abbastan bir rivayette de hem bahîl hem müraî bir münafık hakkında nâzil oldu denilmiştir. Demek ki bu Sûre bunların birisi veya hepsi sebebiyle nâzil olmuştur, fakat hukmü onlara mahsus değil, öylelerin hepsine şâmildir.

2. ﴿فَذٰلِكَ الَّذِى﴾ - Fa, sebebiyye veya şartı mahzufun cevabı olarak maba'dinin makabline terettübünü ifade eder. « ذلك » mebteda, « الذى » mevsulü haberdir. Müsnedin ma'rife

olması da kasr ifade eder. Ya'ni gördünse bilirsin â, görmedinse de bil: işte cezaya inanmadığından dolayı öyle dinsiz iymansız olan kimselerdir ki ﴿يَدُعُّ الْيَتِيمَ﴾ yetîmi iter, öksüzü zaıyf gördüğü ve Allahdan korkmadığı için insaf ve merhamet etmiyerek kakar kakıştırır, kahr-u hakaretle koğar azarlar. 3. ﴿وَلَايَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ ve miskîn; bîçare yoksulun yiyeceğine dair teşvîk ve tergîbde bulunmaz. -Kendisi doyurmadığı gibi gerek kendi te'allükatından ve gerek sair vakt-ü hâli müsaid olanlardan sair kimselerin bakıp gözetmesi, it'am etmesi için de kayırmaz, bir yardımda, tavsiyede, teşvîkte bulunmaz, biçarelerin halini düşünmez, fukaraya bakılmasına taraftar olmaz.

Sh:»6167

Burada ta'amdan murad itam olduğu için it'âmülmiskîn demek daha zâhir olacak iken ta'am denilmesi nüktelidir. Bunda aç olan bir miskînin kudreti olanlar tarafından verilecek ta'ama milki imiş gibi diyaneten bir hakkı te'alluk ettiğine işaret vardırki « وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ» âyetinin mantukudur. Bu suretle istihkakın şiddetine tenbih ve başa kakmaktan nehy edilmiş demektir. Ya'ni öyle bir biçareyi doyuran kimse onun kendi hakkı olan bir taamı vermiş, borcunu ödemiş gibidir. « يَدُعُّ وَلَا يَحُضِّ» fi'illeri istimrar ifade eder muzari' olmak hasebiyle bu âyetlerin yukarıya

rabtından çıkan ma'nanın hasılı şu olur: cemiyyet halinde iylaf ve i'tilâf içinde yaşamak ihtiyacında bulunan ve Allahın inayetiyle açlıktan kurtulmuş ve korkudan emniyyete irdirilmiş olan insanların Allaha ibadet ve kulluk etmeleri ve bu kulluğu yapmak için de öksüzlere, kimsesizlere bakmak, açlara biçarelere yemek yedirip derman aramak için yardımlaşmaları Hak dîninin iycabı olan bir vazîfeleri olduğu ve güçleri yeterken bunu yapmıyanların Allah yanında cezaya çarpılacakları muhakkak iken bunun zıddına yetimî itip kakarak hakkını yemek ve yanı başındaki yoksul biçarenin en mübrem ihtiyacı olan yiyeceği hakkında bir delâlet ve teşvîkte bile bulunmıyacak kadar hamiyyetsizlik, merhametsizlik etmek insanlık hısabına ta'accüb ve teessüf olunmak lâzım gelen pek acı bir züll, bir düşgünlük olmakla beraber böyle yetîmi kakmak ve fukaraya bakmamak gibi insafsızlıklar dîne yalan diyen kimselerin yapa geldikleri âdeti, huyu demektir. Her ne kadar bir insanın dîne inanmaması te'accüb edilecek birşey olsa da inanmadıktan sonra o fena huylar ona tabi'î gibi olacağı cihetle pek te'accüb edilmez, asıl teaccüb edilecek cihet dindar görünenlerin bedenen ve malen vezîfe ve ibadetlerinden gafleti ve müra'îlik edip de cüz'î bir yardımdan sakınacak derece behîllik etmeleridir: onun için buyuruluyorki

3. ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ fakat veyl o musallîlere -ya'ni vay hallerine, yazık olsun o Cehennemin veyl denilen ve kan irin akan deresine düşecek namaz kılanlara, daha doğrusu namaz kılıyor mü'min görünenlere 5. ﴿اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ ki onlar namazlarından sehv etmişlerdir, yanılmışlardır- dînin direği ve kulların cemiyyeti kâlb ile huzuri hakka durarak bir yükselişi, likaullaha bir nevi' visali demek olan ve binaenaleyh onun zikriyle avn-ü ınayetinden ferden ve cemaaten meded ve hidayet alarak onun rızasına doğru yoldan tekarrüb etmek üzere emrine göre kulluk vazîfelerini ıhlâs ile yapmak için şevk-u intibah almak lâzım gelen namazlarından gaflet ile yanılmaktadırlar. Dikkate şayandır ki namazlarında sehiv değil, namazlarından sehiv ile müâhaze buyurulmuştur. Çünkü ba'zan namaz içinde sehv etmek, yanılmak hasbelbeşeriyye ictinabı kabil olmıyan avarızdandır. Ondan dolayı Atâ İbni Dînardan merviy olduğu üzere denilmişti ki hamd olsun Allaha namazdan sehv ile müahaze etmemiş, «fîsalâtihim sâhûn» buyurmamış « عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ » buyurmuştur. Namazdan sehv etmenin ma'nasında da müfessirînin bir hayli tafsîlleri vardır: Başlıca namazın ehemmiyyetinden gaflet edip onu gereği gibi ciddî bir vazîfe olarak yapmamaktır ki kılınıp kılınmadığına aldırmamak, vaktına dikkat etmemek, geçip geçmediğine mübalât etmeyip vaktından te'hır eylemek, terkinden müteessir olmamak, kıldığı vakıt da Allah için halis niyyet ile kılmayıp dünyevî bir takım maksadlar, garazlar için münafıkane bir surette kılmak, açıkta el yanında kılarsa gizlide kılmamak, kıldıklarını da hakkın huzurunda hayatın ruhanî

ve cismanî bütün tehavvülâtını temessül ettirecek bir teabbüd ve ta'zim olarak değil de Hazreti Mevlânânın dediği gibi «ser bezemîn düm beheva» yâhud Türkçe bir ta'birde söylendiği

Sh:»6169

gibi «iki yatış bir kıntış bakış» tan ıbaret bir gösteriş veya bir eğlenti halinde yapmak suretine şâmil olur, söz musallî denilenlerde olduğu için büsbütün terk bu mevzu'dan haric olmak gerektir. Bu babda İbni Cerîr rivayet ettiği iki haberle de istidlâl eylemiştir. Birisi Sa'd İbni Ebî Vakkas radiyallahü anhten: demiştir ki Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine « اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ » den sordum. Onlar namazı vaktından te'hîr edenlerdir buyurdu. Birisi de: Ebî Bertezel'esemî radıyallahü anhten: demiştir ki: işbu « اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ » âyeti nâzil olduğu zaman Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurdu ki: Allahü ekber, bu sizin için her birinize bütün Dünya kadar atıyye verilmekten daha hayırlıdır. Onlar o kimselerdir ki namaz kılarsa namazının bir hayrı olacağını ummaz, terk ederse rabbinden korkmaz اهـ. Bunda siyak-u sibâka nazaran kıldıkları bir kaç vakıt namazdan dolayı mağrur olup yanılıp da dîn ondan ıbaret imiş gibi sair ıbadet ve ubudiyyet vazîfelerini yapmıyanlar da dahil olur. Zira bir çok kerreler geçtiği üzere dînin ruhu Allahın emrine ıhlâs ile ta'zîm ve

bütün havl-ü kuvveti ve ceza ve mükâfatı ondan bilerek onun namına halkına şefakat esasında toplanır. Onun için Kur'anda iymandan sonra salih amellerin esası olmak üzere namaz ve zekât beraber zikr oluna gelmiştir. Böyle iken dindar geçinen bir takım kimseler vardır ki namaz kılar görünürler de sâde onunla bütün dînî vazîfelerini iyfa edivermişler gibi farz ederek yanılırlar, zekât gibi diğer vazîfelere ehemmiyyet vermez kaçınırlar, Allah için istemeği hoşlanırlar da Allah için cüz'î bir şey vermekten, Allahın kullarına yardım etmekten ve Allahın emirlerinin iyfası için lâzım gelen masraflara güçleri yettiği kadar iştirâk etmekten imtina' ederler. Halbuki böylelerle mescidler mamur olmaz. Çünkü Sûrei Tevbede «

اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ

» buyurulduğu üzere mescidleri ancak Allaha ve Âhıret gününe

iyman edip namazı dürüst kılan ve zekâtı veren ve Allahdan başkasından korkusu olmıyan kimseler ma'mur eder. Ve «

«اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ

buyurulduğu üzere namaz fahşâ ve münkerden nehy eder olduğu ve böyle Allahın zikri olan namaz en büyük vâız olmak lâzım geldiği halde onun nehy-ü tezkirinden fahşa ve münkerattan vaz geçmiyen, salâh ve ubudiyyet vazîfelerini düşünmiyen, Allah için yardım borçlarını vermekten bile sakınan kimseler de namazın ma'nasından, nehy-ü tezkîrinden gaflet ederek namazlarından sehv etmiş olurlar. Maamafih bu âyetin mazmunu şu iki âyet ile de iyzah olunuyor: 6. ﴿اَلَّذِينَ هُمْ يُرَآؤُنَ﴾ onlarki müraîlik ederler -gösteriş yaparlar, her ne amel yapsalar Allah için yapmazlar da halka gösteriş için ve herkesin göreceği yerde yaparlar. 7. ﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ ve mâunu meni ederler -zekâtı vermezler, yâhud kimsenin esirgemiyeceği âriyet gibi cüz'î bir yardımlığı bile sakınır, kimseye bir damla birşey vermek istemezler, öyle hasis öyle nekes olurlar, böyle olanların zekât vermiyecekleri ise evleviyyetle anlaşılır.

İşte böyle namaz kılar dindar görünüp de namazlarından yanılan, müraîlik, gösterip yapıp da cüz'î bir yardımdan bile kaçınan kimselerin bu halleri dinsizin dîni tekzib etmesinden değil ise de yetîmi kakıştırmasından, fukaraya yardım etmemesinden daha ziyade şayanı te'accübdür, veyl onlara.

Görülüyorki Fîl Sûresinden sonra Kureyş Sûresi bu Mâ'un Sûresi ile tevzîh olunarak buradan veyl

kelimesi ile lâfzan ve « يَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ » ile de ma'nen Hümeze Sûresinin «

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ اَلَّذى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ

» mazmununa bağlandıktan ve Sûrei Fîlde « اَلَمْ تَرَ » burada « اَرَاَيْتَ » hitablariyle

Peygambere görmedinmi? Gördün a diye birer tenbihibelîğ

ile tenbih buyurulduktan sonra bunun arkasından Asr Sûresi gibi yukarıki bütün Sûrelerin hasılını üç âyetle

zübdeliyen ve Kur'ânın en vecîz Sûresi ve bilhassa Vedduhâdan beri gelen Sûrelerin mazmunu üzerinde

hepsinin tetimmesi olan Kevser Sûresiyle de şanı Muhammedî hülâsatülhülâsa olarak teblîğ ve tefhim

edilecektir.